

CEZA HUKUKUNDA İRADE, ŞUUR ve GAYRİ ŞUUR

Yazan: *Prof. Dr. Faruk EREM*

§ 1. İrade (1. İrade hakkında umumî bilgiler - 2. Tasavvur - 3. Otomatizm - 4. Karar - 5. Saik - 6. Şuur - irade münasebeti - 7. Hüküm - 8. Nehiy - 9. Kendini haklı çıkarma ameliyesi - 10. İradede ferdi farklar - 11. İrade serbestisi.

§ 2. Şuur (12. Şuur hakkında umumî bilgiler - 13. Şuur patalojisi).

§ 3. Gayri şuur (14. Psikanalizm hakkında umumî bilgiler - 15. Psikanalizmin ceza hukuku anlayışı: a. Suçluların tasnifi, b. Ceza mesuliyeti, c. Suç saiki, ç. Adalet duygusu).

Bu günün Ceza Hukuku muayyen temeller üzerine kurulmuş, mantıki bir bütün teşkil etmektedir. Beşeri düşüncenin hayret verici inşa kudreti Ceza Hukuku ilminde en üstün misallerinden birini vermiştir. Fakat bu "bütün" ün dayandığı temeller -ki bunları en geniş bir anlayışa göre sosyolojik ve psikolojik temeller diye ayırmak kabildir- başka ilimlerin konusuna giren hususlardır. Bu ilimlerin tekâmülü ve yeni metodların kullanılması, Ceza Hukukunun ilmi manada gelişmeğe başladığı devirlerde doğru ve mutlak bir hakikat diye kabul edilen bir çok mefhumların -bilhassa psikolojik mefhumların- eski kesin değerlerini kaybetmeleri neticesini doğurmuştur. Bu neticenin Ceza Hukukuna tesir etmesi gerektiğini düşünmek zamanı gelmiş bulunmaktadır.

Ceza Hukukunun bir çok müesseseleri irade ve şuur mefhumlarına dayanır. Bu mefhumlar "içebakış" metodundan gayrisini kullanmayan muayyen bir psikoloji anlayışına uygun manada ele alınmış, doğruluğu münakaşasız kabul edilmiş ve bu temellere dayanarak ceza hukuku müesseseleri inşa olunmuştur. "Kas t" unsurunun Ceza Hukukundaki ehemmiyeti malûmdur. Kasdın bir çok tarifleri yapılmıştır. Bu tariflerin hepsi suç kasdını "irade" ve "şuur" a irca' etmişler ve bu suretle suçun mânevi unsurunu vazih olarak tâyin ettikleri zehabına kapılmışlardır. Halbuki inandırıcı bir tarif ve izah yapabilmek için irade ve şuur mefhumlarının da bir tahlile tabi tutulması icap etmektedir. Bu yazı böyle bir tahlil denemesinden ibarettir:

§ 1. İRADE

1. İrade hakkında umumî bilgiler: Psikolojinin en karışık konularından biri "İ r a d e" dir. Teknik manada psikolojiden mada irade felsefeciler tarafından da incelenmiştir.

İrade konusunda başlıca iki anlayış vardır: Intellectualisme ve voluntarisme.

Bunlardan birincisi "aklı iradeye üstün tutar", ikincisi "iradeyi muhtar, akıldan müstakil ve hatta akla tesir etmesi itibariyle akıldan daha yüksek bir otorite" sayar (1).

İrade basit bir hadise değildir. Bu sebeble diğer mefhumlara başvurmaksızın iradenin tarifini yapmak mümkün olmaz. Bilhassa suur-irade münasebeti, iradenin adeta bir "vasıf" ını teşkil eder.

Eğer ruh hadiselerini değerlerine göre sıralamak mümkün olsaydı, iradeyi en yüksek sınıfa sokmak lâzım gelirdi. İrade enerjisi insan psikolojisinin büyük hususiyetlerinden biridir.

2. Tasavvur: "İcra" ile ortaya çıkan "hâdise" lerin fiili yapana psikolojik bir illiyet bağı ile bağlanabilmesi icraya takaddüm eden "Tasavvur" ve "Karar" hadiselerinden ileri gelir.

İnsanda her hareketten evvel, o hareketin tasavvuru hasıl olur. Tasavvur ile icra aynı şey değildir. Her tasavvur icra ile neticelenmez. Suç tasavvurlarının cezalandırılmaması sebeplerinden biri de budur.

Her icrada tasavvurun bulunduğu iddea edilemez. Otomatizime intikal etmiş hareketlerde tasavvur -hiç olmazsa şuurlu şekilde- mevcut değildir.

Tasavvurun iradedeki rolunu büyüterek iradi fiilleri hareketlerin tasavvurundan başka bir şey saymayan anlayışlar da mevcuttur (2).

Tasavvurun "Hareket ettirici fikirler" mefhumu ile münasebetini de aramak lâzımdır. Derhal harekete inkılâp eden tasavvur, "hareket ettirici fikir" demektir. Bu gibi hâdiselerde suur, tasavvur ile icra arasındaki müdahaleci tesirini icra edemediğinden, bu türlü hareketlere iradi hareketler demek çok güçtür. Bu türlü hareketlere belki de "İradi sistemin çok basit tipi" (3) demek muvafık olur.

Laquet bu mefhumu farklı bir şekilde anlamakta ve belki sadece bir "Kendikendini telkin" hadisesi sayılabilecek hareketleri bu mefhum ile izah etmektedir. Bu müellife göre karar verilmiş hareketlerin icrası ile neticelenen hadiselerde bu unsurun tesiri görülür: Bir nevi fizik başdönmesi (bir uçuruma bakan kimsenin düşeceği korkusuna kapılması yüzünden uçuruma düşmesi gibi) mukabilinde bir "ahlâki baş dönme korkusu" bir çeşit ruhi başdönme, bir cürüm obsesyonu vü-

1) Dwelshauvers-Tung, (Psikoloji, İstanbul 1938), s. 404.

(2) Bu hususta bk. Dwelshauvers - Tung s. 396.

(3) Ongun (Psikoloji dersleri, İstanbul 1933), s. 396.

cuda gelebilir. Suç işlemekten korktukları için suç işlemiş olanlara tesadüf edilmiştir. Zannımıza göre suçtan evvel kendini suçlu hissetmek neticesini veren bu anlayışın daha vazih bir izah şekli gayri şuur unsurları ile yapılabilir. Psikanalizmin "Suçluluk Duygusu" (bk. n. 14) hakkındaki iddeası daha inandırıcıdır.

3. Otomatizim (4): Basit bir hâdise olan refleks hareketlerden, çok karışık bir hadise olan iradi hareketlere kadar bir takım hareketler mevcuttur. Bu arada "Otomatik Hareketler" de yer alır. Otomatizim tabiri bir çok manalarda kullanılmaktadır. Burada Adalet Psikolojisi bakımından faydalı olan manası tetkik edilecektir:

Otomatizimle husule gelen hareketler, şuurun sarih bir müdahalesi olmaksızın husule gelen hareketlerdir. Bu hareketlerden bazıları iradenin tamamiyle müstakil değildirler. Bunlar üzerinde dikkatimizi toplamak suretiyle onları tamamiyle bertaraf etmek veya iradi hareketlere inkılâp ettirmek mümkündür. Esasen dikkat kanahından geçerek iradenin tesiri ile bunları değiştirebilmek hususiyeti otomatik hareketleri refleks hareketlerinden ayırır. Bununla beraber şunu da işaret etmek lâzımdır ki bazı refleks hareketler, hiç olmazsa muayyen bir raddeye kadar irade ile tadil edilebilirler. İleride göreceğimiz veçhile, marazi şartlar dahilinde, irade temamiyle yok olduğu halde, fert hakiki bir otomat gibi hareket eder.

Vogt otomatik hareketleri ikiye ayırır: Birincisi şuur ve iradenin müdahalesi olmaksızın husule gelir. Bunlar arasında bazı "müdafa" ve "ifade" hareketleri mevcuttur. İkinciler ise, hareketlerde başlangıçta iradenin itisi ve şuurun kontrolü mevcuttur, fakat bilahare otomatikleşirler (yürümek, yazı yazmak gibi).

Otomatiklik her hadisede derece farkı arzeder. Meselâ ezbere bildiği bir parçayı çalan piyanistte, otomatiklik parmak hareketlerine tealülük eder. Çünkü dikkatin bunlar üzerinde toplanması, icranın bütününe ihlâl eder, ona mani olur. Bazı otomatik hareketler iradenin müdahalesi ile çok bozuk bir hale gelebilir. Meselâ yürürken adımlarımıza dikkat edersek yürüyüşümüzün bütünü gayri muntazam hale gelir.

Psikoloji sahasında bazan çok karışık hareketler otomatik şekilde husule gelir ve adli sahada büyük ehemmiyeti haizdir. Çünkü bu hareketler haricen iradi hareketler gibi gözükürler, hakikatte iradenin tamamiyle dışındadırlar. Bazan bu hareketler iradenin haricinde, fakat şuur dahilinde kalırlar. Bu gibi hallerde fert bu hareketler karşısında

(4) Bu hususta, Ferrio, Dizionario di Criminologia, I. s. 101.

âcizdir, seyirci gibidir. Buna bilhassa şizofreni, isteri ve sar'ada rastlanır.

Şizofreni de fert, az veya çok karışık fiiller icra eder. Haricen iradi hareketler gibi görünen bu fiiller mutlak surette iradenin dışındadır. Fert bunları kendi arzusu hilâfına yaptığını, mukavemet edilmesi imkânsız bir kuvvetin onu ittiğini itiraf eder.

Isteri ve sar'ada fert yalnız iradesine değil, şuuruna da yabancı hareketlerde bulunur. Fert bir otomat gibi hareket etmiştir, yaptığının hatırasına sahip değildir. Sar'ahların işledikleri bazı vahim fiillerin işleme şekli budur. Bazan da isteride şuurun yok olmasından ziyade bir çeşit "ikinci şuur" husule gelir.

Otomatik fiiller arasında "anti sosyal hareketler" de mevcuttur. Bu hareketlerin çoğu hafif "Nası İzzar" (eşyaya zarar vermek, cam kırmak vs.) suçunu meydana getiren hareketlerdir. Fakat "Teshircilik", "Irza geçme", "Hırısızlık", "Yangın Çıkarma", ve hatta "Adam öldürme" suçlarının da bu şekilde işlenebileceği ileri sürülmüştür (5).

4. Karar: İradi fiillerin gelişiminde tasavvurdan sonra gelen safha "Karar" safhasıdır. Karara takaddüm eden tereddüt yerine karar safhasının sükünü ve kat'iliği kaim olur. "İradenin en hakim görüldüğü an, karar anıdır" (6). Karar zihni bir faaliyettir, seçimle nihayet bulur.

Evvelâ umumî bir isteğin husule gelmesi, isteğin sarahat kazanması, tatmini çarelerini araştırma, muhtelif ihtimaller arasında zihni bir mücadele, karar ve icra diye iradeli fiillerin safhalara ayrılması ancak nazari olarak düşünülebilir. İrade safhaları arasında belirli hatların mevcut olmadığı ve bu safhaların ekseriya birbiri içine girdiği, birinin bittiği yerde sonrakinin başlamadığı bir hakikattir.

Bilhassa kararın, hangi yol veya tesir ile icraya intikal ettiği ka-
tiyetle bilinmemektedir. Maddî bir enerji sayılmasına imkân olmayan iradenin objektif bir vakıa olan fiili nasıl meydana getirdiğini izah, güç bir meseledir. "Psikoloji üstatları esas itibariyle ruhî yahut zihni olan karar ile hareketlerin icrası arasında anlaşılabilir bir geçit olmadığını açıkça görmüşlerdir. İcra hareketleri iradenin hareki mekanizmalara doğrudan doğruya müdahalesinden doğmuş değildir. İradeden fizik bir seyyale sadır olmaz. Mânevi ve tamamiyle derunî olan karar hiç bir halde harekete inkilâp etmez" (7).

(5) Ferris, s. 101.

(6) Dwelshauvers - Tunç, s. 400.

(7) Dwelshauvers - Tunç, s. 400.

5. **Saik:** Karara tekaddüm eden safhada irade saikleri yer alır. Karar, muhtelif saiklerden birinin o şahıs tarafından iyi, faydalı veya lüzumlu -sübjektif manada- sayılmasından doğar.

Muhtelif saikler arasında seçim yapıldığı takdirde karardan ve bînetice tam manası ile iradeli fiillerden bahsedilebilir. Şuura hakim bir tek saik, ancak serbesti ile izahı mümkün olan iradeli hareketlere meydan vermez, obsesyonların tesiri ile işlenen fiillere bu sebeple irade denemez.

Saiklerin harekete inkilâp kudreti kişiden kişiye değişir. Heymans (8) bazı kimseler için en ufak bir vesile ile ve adeta şuurlu bir karar olmaksızın harekete geçmenin mümkün olduğunu, halbuki diğer bazı kimseler için, hareketten evvel kendilerinde mevcut bir mukavemeti yenmek zorunda olduklarını ve bu sebeple az kıymette bir saik ile harekete geçen kimselere aktif, harekete geçmek için çok kıymette saika ihtiyacı olanlara da inaktif demek lâzım geldiğini ileri sürmektedir.

Saik Ceza Hukukunda da üzerinde durulan bir mefhumdur. Klasik Ceza Hukukuna göre saik, kasıt muvacehesinde, ikinci derecede bir unsur sayılmıştır. Kast, umumî bir kaide haline getirildiği halde, saik bazı suçlarda aranan bir manevî unsur (H u s u s î k a s t) telâkki edilmektedir. İstisnai olarak saikin bazı suçları birbirinden ayırıcı, bazen de cezayı arttırıcı veya azaltıcı tesiri haiz bulunduğu görülmektedir.

Ceza Hukukunda pozitivist mektep saiki ön plâna geçirmek idea-sındadır. Çünkü suçlunun cemiyet için arzettiği tehlike, ancak saiki ile ölçülebilir. Fiil haricen bir suç olsa bile, iyi saikle işlenmiş ise fail hakkında müeyyide tatbikına lüzum yoktur.

Saika daha fazla ehemmiyet verilmesi, hatta onun ceza anlayışında bir mihrak noktası sayılması hususunda pozitivist mektebin telâkkisi hiç şüphesiz ileri bir görüştür. Fakat pozitivist mektep şuurlu saikler üzerinde durmuştur. Halbuki psikanalizm denilen ve psikolojide esaslı bir değişikliğe sebep olan nazariye taraftarları asıl ve hakiki saikin gayri şuurdan gelen saikler olduğu iddiasındadır. Bu bakımdan psikanalizmin Ceza Hukukunda saikin ehemmiyeti ve mahiyeti hakkındaki düşüncesini de etraflıca tetkik etmek lâzım gelmektedir. Fakat psikanalizm nazariyesini kül halinde incelemeden saik hakkındaki düşünce-nin izahı imkânsız olduğundan bu husus gayri şuur bahsında (bk. § 3) ele alınmıştır.

6. **Şuur - İrade münasebeti:** İradede otomatik olmayan bir vasıf mevcuttur. İrade mefhumu şuurdan ayrı düşünülemez. İrادی hareket-

(8) (La Psychologie des femmes, Paris 1925) s. 198, 199

ler aynı zamanda şuurlu hareketlerdir. Eğer bir hareket şuurlu değilse onun iradî sayılmasına imkân yoktur. (9).

İradeli hareketlerin şuurlu hareketler olması şart ise de ferдин şuuruna sahip olduğu her harekete iradi demek doğru olmaz. Reflekslerin bir çoğunda şuurlu bir bilgi mevcut ise de bunlara mani olmak ferдин iradesi haricindedir. Bir cismin göze yaklaştırılması neticesinde göz kapaklarının kapanması gibi.

7. Hüküm: Suur - irade münebbetinin tabii bir neticesi "Hüküm" mefhumunda toplanır. Yapılması tasavvur edilen fiil, fail için muavven bir mana ifade eder. Fail hareketinin manasını kendine göre değerlendirir. Hüküm, suurdan gelen faktörlerin tesiri altındadır. Fakat bu faktörlerin tahlili gayri suurdan gelen isteklerin hüküm safhasında da faal bir tesir icra ettiğini gösterir.

"Hüküm" mefhumunu yalnız "İ r a d e" bakımından değil, daha geniş bir ceheden ele almakta fayda vardır. Çünkü muhtelif hükümlerin ahlâki değerlerinin araştırılması suçlu psikolojisi hakkında kıymetli bilgilerin elde edilmesine hizmet eder. Şöyleki:

Hükümet teşkilâtı, zabıta ve müeyyideler vazeden bir çok kanunlarla kamu düzeni terrinat altına alınmıştır. Fakat cemiyet ferдин sadece fiili ile mesgul olabilmekte, ferдин iç âlemine nüfuz edememektedir. Fert, müeyyideye carpılmamak için cemiyetin kanunlarına itaat eder. Fakat ferдин o cemiyet hakkında istediğini düşünmesine mani olmak imkânı yoktur. Fert, içinde yaşadığı cemiyeti "haksız" bulabilir, ceza tehdidi altında kendisine kabul ettirilmiş olan "hak" mefhumundan ayrı bir hak anlayışına sahip olabilir. Bu suretle fert ile cemiyet arasında bir ayrılık başgösterir. Fertte çifte bir ahlâk telâkkisi hasıl olur: Cemiyetin istediği ahlâk, ferдин iç ahlâkı.

Ayrılığın en bariz şekli "Ahlâk Hükümleri" nde kendini gösterir. Bu hükümlerin tahlili çok defa kötü, gayri şuurdan gelen, gizli, bir suçluluğa delâlet eder.

Ahlâk hükümlerini aşağıdaki ayrımlara tabi tutmak mümkündür (10):

a) *İyi his hükümleri:* Bunlar gayri insanî fiil ve telâkkilere karşı derhal husule gelen hükümlerdir. Bir hastahanenin bir tarafı kabili tedavi kimselere, diğer tarafı iyileşmesi imkânsız hastalara tahsis edilmiş ve bütün ihtimam birincilere inhisar ettirilmiş ikinciler tamamiyle

(9) Manzini (Trattato ...), I, s. 484.

(10) Bu hususta bk. Baruk et bachet. (Le test "Tsedek", le jugement moral et la délinquance, Paris 1950), s. 14-21.

ihmal edilmiş olsun. Böyle bir durumun "gayri insani" olduğunu söyleyen kimse bir "iyi his hükmü" vermiş demektir.

b) *Haksız hükümler*: Bir haksızlığı mazur görebilen hüküm şekilleri "Haksız Hükümler" dir. Hakkında delil mevcut olmadığı halde, meğhul kalan bir suçlu yerine, diğer bir kimseyi, başkalarına ibret olsun diye cezalandırmağı doğru bulan bir hüküm haksızdır. "Hak kuvvetlidir" hükmü de ekseriya bu guruba girer.

e) *Sosyal fayda hükümleri*: Bunlar, ferdi nazara almayan, yalnız cemiyetin veya topluluğun menfaatını gözetten hükümlerdir. Diğerlerinden daima fazla çalışan ve mesai saatından sonra dahi vazifesine devam eden bir memur bir gün daireden çok geç çıktığı halde devam uzerini imzalamayı unutmuş ve dairenin amiri de bu memuru cezalandırmış olsun. Bu hadise karşısında "daire disiplini ve nizamı her şeyin üstündedir" demek faydacı hüküm vermektir. Halbuki aynı hadise hakkında "iyi his hükmü" şöyle olacaktır: "İnsan nizamname için değil, nizamname insan içindir". Tedavisi imkânsız hastalar üzerinde tehlikeli tıbbî tecrübeler yapıp yapılamıyacağı münakaşa edilmektedir. "Nasıl olsa ölecekler, hiç olmazsa cemiyet için faydalı olarak ölsünler" demek de sosyal fayda hükmü olur.

ç) *Müşahedeci hükümler*: Her hangi bir muhakemeye dayanmayan, sadece olanı kabul eden hükümler, müşahedeci hükümlerdir. Bir seçimde rakiplerden birinin diğerini mağlup etmek için iftiracı propaganda yaptığı farz olunsun. "Siyasette her şey mübahtır" demek müşahedeci hüküm vermektir.

d) *Çifte Hüküm*: Bu hükümler iki zat menfaati (meselâ ferdi menfaatiyle, cemiyetin menfaatını) birlikte ele alır. Fakat bundan bir terkip yapmaz ve netice çıkarmaz. Haksız yere ve başkalarına ibret olsun diye bir kimsenin cezalandırılması hadisesinde şu tarzda hükümler vermek çifte hüküm vermektir: "Suçlu olmayanın cezalandırılması adaletle uymaz. Fakat haksız olsa dahi ibretin faydası yok değildir" veya "yapılan muamele haksız, fakat zaruridir", "haksız, fakat pratik bir hal çaresidir".

e) *Tahlilci Hükümler*: Bunlar müteaddid faktörleri meczedip müteaddid istikametlere (meselâ hem cemiyet, hem fert menfaatına veya hem ahlâk telâkkilerine, hem pratik mülâhazalara) uygun netice çıkaran hükümlerdir. Dürüst olmayan bir seçim mücadelesi hakkında "bu usul çirkindir, bundan başka seçmenler üzerinde de iyi tesir yapmaz" tarzında bir hüküm tahlilci bir hükümdür. Kömürün tahdide tabi tutulduğu devirlerde hastalara daha fazla kömür verilmesini derpiş etmeyen bir hükme muhalefet eden bir hasta hakkında tahlilci hüküm şöyle

olabilir: "Hastanın nizama karşı gelmesi doğru değildir, fakat nizam-namenin hastaları nazara alması da icap ederdi". Yukardaki, devam defteri imzalamayan memur misalinde âmir için şöyle hüküm verilmiş olsun: "Fena insan, fakat iyi idareci". Bu hüküm tahlilci değil, sadece çifte bir hükümdür. Tahlilci hüküm şöyle olacaktır: "hem fena insan, hem fena idareci".

Buraya kadar işaret edilen hüküm şekillerinin yalnız "irade" mefhumu ile ilgisi yoktur. Bu çeşit hükümler üzerinde yapılacak araştırmalar, insan egoizmi esas tutulacak olursa çok şey feda eden hüküm şekillerinin ortaya çıkacağını gösterecektir. Suçlu psikolojisinde "Hüküm" psikolojik şahsiyetin bütün faktörlerinden süzülüp ortaya çıkan bir muhassaladır. Binaenaleyh bu çeşit hüküm araştırmaları suçlunun psikolojik şahsiyetine nüfuz edebilmek için bir vasıta olarak kullanılabilir.

8. **Nehiy:** Ferdin hareketlerini kontrol edebilme, ayarlayabilme hususundaki irade unsurudur. Nehiy ferdin fizyolojik tekâmülü ile ilgilidir. Çocuklarda nehiyin teşekkülü ve tekâmülü fizyolojik gelişme ile inkişaf eder. Fakat içtimai tesirler mevcut olmadığı takdirde nehiy, ancak nisbi bir tekâmül gösterebilir. irade sadece icra kudreti değil, aynı zamanda ve bilhassa durdurmak ve nehiy kudretidir. Nehiy arzı bir unsur sayılmamalıdır. Nehiy akli hayatın esaslı unsuru ve atavizmidir (11).

Nehiy iradenin en hassas ve en çabuk yok edilen unsurudur. Richet (12) ye göre az miktarda keyif verici madde nehiyi bertaraf edebilir, meselâ tevdi edilen bir sırrı fert bu maddenin tesiri altında iken kolaylıkla ifşa edebilir. Impulsif kimselere gelince bunlar en feci suçları kendilerine mani olamayarak işlerler, çünkü lalettayin bir kimseyi görünce onu öldürmek fikri kendilerinde uyanır ve suçu işlemekten kendilerini menedemezler (13).

9. **Kendini haklı çıkarma ameliyesi (Autogiustificazione) (14):** Bu ameliye suçlu psikolojisinde son zamanlarda ortaya atılan bir mefhumdur. Failin suça doğru sürüklenmesinde son manevî engeli bertaraf eden iç faaliyet kendini haklı çıkarma ameliyesidir.

(11) Manzini (Trattato...) I, s. 246.

(12) Richet (Essai de Psychologie générale, Paris 1901).

(13) Richet, s. 164.

(14) Bu hususta bk. Niceforo (Dizionario di Criminologia), I, s. 96; aynı müellif Ancora sul processo psichico delle "autogiustificazione". La scuola positiva 1948, Nuova serie, II, fasc. 2-4, s. 405.

Psikolojide "Ben" in kendi kendine, adeta iki ayrı hale inkılâbı suretiyle, çatışmasından bahsederler. Her insanda biri insiyakî ve egoist "ben" ve diğeri bunun üstünde "üst-Ben" nin mevcut olduğu söylenir. "Alt-Ben" de kendi bakası ile ilgili duygular, mütearrız duygular, "üst-ben" de sosyal ve ahlâkî duygular mevcuttur. Bu iki ben arasındaki çatışma daimidir.

Katile sorulursa "öldürdüm, fakat çalmadım", hırsıza sorulursa "çaldım, fakat elimi kana boyamadım" der. Bunun her ikisi de kendini haklı çıkarma ameliyesidir. İnsanın hakikî ve derin bir isteğine tekabül eden şey, öyle olur; insan siyahı beyaz görmek istese bile. Bu suretle izahı mümkün olan bu ameliyenin suçlu psikolojisinde bir çok çeşitlerine rastlamak mümkündür:

Fail, fiili mutlaka işlemek istiyorsa şöyle düşünecektir: "Bu işi ben yapmazsam, nasıl olsa birisi yapacak". Bu her suça kabili tatbik bir ameliyedir. Bazı suçlularda ise kendini haklı çıkarma ameliyesi suçlunun kendini üstün bir otoritenin temsilcisi saymasıdır. Kendini başkalarının yargıcı sayan, adaleti tevzie kendini memur telâkki etmek suretiyle bu ameliyenin gerektirdiği isteği tatmin eden suçlulara da (fakirlere yardım eden bazı haydutlar gibi) rastlanır. Emniyeti suiistimal edilmek istenilen mağdur hakkında şöyle düşünmek bu tarz bir ameliyedir: "Kim bilir o kaç defa başkasını aldatmıştır. Bir kerre de o aldansın. Adalet yerini bulur". Üstün-insan nazariyesinin esası temeli kendini haklı çıkarma ameliyesidir. üstün-insan her şeyi yapabileceğini zanneden insandır. Niçin her şeyi yapabileceğine inanır? Sebep sadece şudur: Çünkü üstün-insandır. Eğer aynı fiil lalettayin kimseler tarafından yapılırsa kötü, fakat bunlar üstün-insan tarafından yapılırsa iyidir. Bu mantık (veya zahiri mantık) derin ve gizli bir suçluluğun haklı gösterilmesi ameliyesinden başka bir şey değildir.

Az çok kültür seviyesi yükselmiş suçlularda kendini haklı çıkarma ameliyesi sözde felsefî-siyasî bir manaya bürünür. Bu çeşit suçlular meselâ Devlet malına karşı bir suç işleyecekleri sırada şu tarzda bir izah şekline başvururlar: "Devlet bir yağmacıdır, yağmacıyı yağma eden, yağmacı sayılmaz".

"Gaye, vasıtayı meşru kılar" sözünü kendini haklı çıkarma ameliyesi sayan müellifler vardır.

Kendini haklı çıkarma ameliyesinin kriminolojiyi ve bilhassa Adalet Psikolojisini alakadar ettiği muhakkaktır. Çünkü suç saikinin gelişimi etraflı şekilde izah edilmek istenirse bu ameliye ihmal edilemez. Hapishane ve infaz psikolojisi bakımından kendini haklı çıkarma ame-

liyesi nazara alınmalıdır. Çünkü bu ameliye çözülmeksizin ve yanlışlığı suçluya izah edilmeksizin onu islahâ başlamak imkânsızdır.

10. **İradede ferdi farklar** : İnsanların müşahhas psikolojisi, bu psikolojide hakim olan şu veya bu yoldaki, iradi hareketlerin topluluğuna göre değişir. Bazı kimselerin hareketleri otomatizme çok yaklaşıp. Otomatizmin genişliğine göre irade bakımından bir nevi irade tipolojisine yer vermek mümkündür. Malapert'e göre (15) irade bakımından şöyle bir tasnif yapmak mümkündür:

a) *Gayrı Şahsi Mukallitler (Imitateurs impersonnels)*: Etrafındakilerin hareketlerini bütün değişiklikleri ile takip edenlerdir.

b) *İtiyadi insanlar (Les hommes d'habitude)*: bunlar taklitçi kimselerdir. Fakat başkalarını değil, kendilerini taklit ederler.

c) *İmpulsifler*: Her saiki kontrolsüz kabul eden ve hiç bir seçim yapmaksızın hareket haline geçenlerdir.

ç) *Fanatikler*: Hadiselerin hususiyetlerini nazarı itibare almaksızın, adeta sabit fikir haline gelmiş kuvvetli bir tasavvurun tesiri altında hareket edenlerdir.

Bu tasniflerden anlaşılacağı veçhile iradede patalojik bir hal sayılmasalar bile bazı ferdi farklar "Zaif iradeli kimseler" in mevcudiyetine sebep olurlar. Bu çeşit farkların "Kriminojen Faktörler" den sayılması doğru olur.

11. **İrade serbestisi**: İrade serbestisi, feisefe ve psikolojide münakaşalı bir meseledir. Fakat Ceza Hukukunda klâsik anlayış iradeyi serbest kabul etmiş ve ceza mesuliyetini bu serbestiye istinat ettirmiştir. Bu anlayışa göre irade, bir iç veya dış sebebden dolayı mutlak surette icbar edilmemiş ise "serbest" tir. İrade serbestisinin kanun tarafından kabul edilmiş olması "Manevî Mesuliyet" sisteminin esasını teşkil eder.

Pozitivist Mektep irade serbestisinin ancak "kanunen" kabul edilmiş olduğu ve bunun gerçekte mevcut olmadığı neticesine ulaşmış ve sosyolojik ve psikolojik bir determinizm ile suç hadisesini izaha çalışmıştır. Determinist olan bir anlayış ancak serbest bir irade mefhumu kabul edildiği takdirde izahı mümkün olan "Manevî Mesuliyet" ile uzlaşamaz. Bu sebeble pozitivistler "Kanunî Mesuliyet" sisteminin esas tutulması fikrindedirler.

Psikanalistler, irade serbestisini kabul etmemek hususunda pozitivistlerle birleşmişlerdir. Her iki anlayış suç hadisesinde determinizime

(15) Heymans (-den naklen), s. 193.

inanır. Fakat Psikanalistlerin kabul ettiği "Determinizm", şuur altı isteklerinden gelen bir determinizmdir. Gayrı şuur bölümünde (bk. § 3) bu husus üzerinde etrafıca durulacaktır.

§ 2. ŞUUR

12. Şuur hakkında umumî bilgiler: Şuur, idrak edebilmedir. Fakat şuur, sadece bir idrak vasıtası da sayılamaz. Şuur insanın psikolojik hayatını bilmiş olmasıdır. Bu sebeple şuur "Bilmek" manasına yaklaşır.

Şuur müşahede eden bir unsur değil, olan ve olduğunu anlayan psikolojik bir mevcudiyettir. Şuur objektif bir varlığa inkılâp ettirilemez. Fertten ayrı bir şuur yoktur. Şuur psikolojik benlik fikrinin âmîlidir. İnsanın iç hayatının şuuruna sahip olması "Benlik" fikrini doğurur.

Şuur durgun bir hal sayılmalıdır, belki de şuur bir "akış" dan ibarettir. Bu sebeple şuur sabit bir ölçüye tâbi tutulamaz. Aynı hâdiseler karşısında tam manası ile aynı duyguyu duymak imkânsızdır. Bu sebeple ceza hukukundaki "Ferdileştirme" fikri, zaman unsuru ile tahdit edildiği takdirde faydalı bir unsur olabilir. Şuurun durgun hal sayılamıyacağı mütalâası, Ceza Hukukunda bazı düşünüş tarzlarına tesir etmiştir. Zaman aşımında "Psikolojik Değişme" nazariyesinde olduğu gibi (16).

Şuur akışının genişliği de vardır. Buna bir dereceye kadar "Şuur Sahası" denilebilir. Dikkatin üzerinde toplandığı bir vakıa, şiddet bakımından daha kuvvetli, yanındakiler ise daha hafif bir idrake tabi olurlar. Kalabalık bir toplantıda, hiç bir mükâlemeye karışmaksızın ve muayyen bir şeye dikkat etmeksizin hazır bulunuyorsak, bütün sözleri müsavi olarak idrak ederiz. Fakat bu toplantıda bir kimse ne münakaşaya girecek olursak, diğer şahısların seslerini pek hafif duyar veya hiç duymayız. O halde, şuurun belki de derecesi ve genişliği arasında ters bir nisbet mevcuttur. "İnsan şuurunu kendisine arz edilen şeylere müsavi bir surette alakadar olmaz. O, şunu kabul eder, diğerini red eder. Bir kelime ile, daima seçer" (17).

13. Şuur patolojisi: Bazı psikolojik hallerde şuurun daralması hâdisesi cereyan eder. İsteri de ancak şuurun daralması şeklinde ifade edilmesi mümkün bazı gösteriler müşahade edilir (18). İsteri de ekse-

(16) bk. Erem, Türk Ceza Hukuku (2. bası) § 144, d.

(17) Ongun, s. 60.

(18) Bu hususta bk. Heymans s. 46-49; Ongun s. 63.

riya. mevcut olan kısmi anestezi, acıya karşı bir hissizlik doğurur. Bu hissizlik organik menşelerden gelen hissizlikten ayrıdır. Hissizleşmiş mintukanın refleksleri, ekseriya değişikliğe uğramaz. Şahsa bir iğne batırılrsa, göz bebeklerinin acı duyuyormuş gibi genişlediği görülür.

§ 3. GAYRİ SUUR

Psikanalizmin psikolojide ortaya attığı düşünceler Ceza Hukukunda esaslı değişmelere sebep olacağına benzemektedir. Psikanalizim gerek metod, gerek mevzu bakımından klâsik psikolojiden ayrılmakta ve çıkardığı neticeler, klâsik psikoloji bilgilerine dayanan Ceza Hukuku müesseseleri hakkındaki kanaatlerde bazı tereddütlere yol açmaktadır. Bu bölümün son kısmı psikanalistlerin Ceza Hukuku anlayışına hasredilmiştir. O kısmın tetkiki, anlayış değişikliklerinin ehemmiyetini izah edebilecektir.

14. Psikanalizim hakkında umumî bilgiler: Psikanalizim (19) de en geniş hatları ile şu üç vasıf göze çarpar: Psikanalizim ruh tababetinde muayyen bazı illetler (nevrozlar) için bir tedavi usulüdür. b. Başka vasıtalarla tetkiki kabil olmayan bazı ruh faaliyetlerinin incelenmesi ancak psikanalizim ile mümkün olabilmektedir. c. Psikolalimiz, psikolojide muayyen bir noktai nazarı temsil eder ve ilmi psikolojinin müstakil bir bölümüdür.

Psikanalizim -menşei bakımından- bir tedavi usulü olarak ortaya çıktı. Bu tedavi usulünün tathik edildiği illet "Psikonevroz" lar (20) yani bedeni ve somatik bir bozukluktan ileri gelmeyen (veya bu çeşit bozukluklarla pek az alakalı bulunan) ve psikolojik bir mekanizmanın mevcudiyetini icap ettiren hastalıklardır.

Psikanalizme göre, Psikonevrozlardan gelen tezahürler, o kimsede muayyen bazı isteklerin mevcudiyetine ve bunların bir tatmin şekline bağlandığına delâlet eder. Bu tatmin elverişsiz ve oyalayıcıdır. Bu is-

(19) Bu hususta bk. Heymans, s. 46-49; Ongun s. 53.

(20) Adasal (Ruh hastalıkları, Ankara 1943), I, s. 10: "Psikonevroz için şu basit tarif yapılabilir: isminin de gösterdiği gibi muhtelif kombinezonlar halinde hem psikolojik ve hem de növrolojik belirtiler gösteren ve bütün araştırmalara rağmen organik bir âfete bağlı bulunmayan reaksiyon halleridir. Nevroz daha ziyade muhtelif fizik ve ruhi belirtileri fizik faktörlere bağlı olan bozukluklar; Psikonevroz ise bu her iki bozuklukları ruhi kuvvetlere bağlı bulunan olaylardır. Psikoz ise bütün belirtileri ruhi mahiyette olan ve şuuru oldukça bulandıran ayrılık-lardır. Fakat artık Nevroz terimi pek kullanılmamaktadır. Psikolojik faktörden uzak bir Nevroz tasavvur edilemez".

tekleri fert kabul etmek istememiştir. Çünkü bu istekler ferde, onda mevcut diğer isteklerle (ahlâki, dini istekler, idealler, aile ve cemiyet terbiyesinden gelen inanış ve hisler gibi) kabili telif gözükmemiştir. Fert bu isteklerden haberdar değildir. Fakat onlar ferdin gayri şuurunda yer alarak, mevcut olmakta devam ederler. Bu istekler, başka şekillere bürünerek ortaya çıkmaya, tatmin edilmeğe çalışırlar. Fakat bu tatmin faaliyeti diğer isteklere karşı gelemeyecek bir tarzdadır. Bu husus gayri şuur isteklerinin başka şekle bürünmesi ile sağlanmış olur. Bu suretle gayri şuurun istekleri ile diğerleri arasında bir uzlaşma husule gelmiş gibidir.

Şuurun reddettiği isteklerin gayri şuurda muhafazasını sağlayan ameliyeye Freud "Gayri Şuura İtilme" adını vermiştir. Bu ameliye şuurun bir çeşit kendini müdafaa vasıtasıdır ve otomatik bir karakter taşır. Fakat bu müdafaa vasıtası dahi elverişli değildir. Çünkü itilmiş istekler bu vasıta ile yok edilmiş değil, gayri şuurda fa'al olarak mevcut olmakta devam etmişlerdir.

İtilmiş istekler, nevrotik âraz teşkil eden hareketlerde bir tatmin çaresi bulur. Fakat bu tatmin gerçek değil, beyhude, aldatıcı, isteği gidermeyen bir tatmindir. Bu suretle bu çeşit istekler gayri şuurda faal olmakta devam ederler. Bu yüzden aynı nevrotik âraz tekerrür eder veya onun yerine bir başkası kaim olur.

Eğer hususî bir usul ile, nevrotik kimse gayri şuurdaki bu itilmiş isteklerden haberdar edilecek olursa şahısdaki anormal durum düzelir. Psikanalistlerin tedavi usulü, gayri şuurda olanı şuura nakil şeklinde hülâsa edilebilir. Bu suretle şuura nakledilmiş istekler normal yollarla tatmin edilmiş olacaklar ve nevrotik durumlara sebep olan beyhude ve aldatıcı tatmin şekillerinin önüne geçilmiş olacaktır. Bu ameliye ile ilk gaye elde edilmiş olur, fakat bu kâfi değildir. Evvelce de söylediğimiz gibi itilmiş istekler o kimsedeki diğer isteklerle tezat halindedir. Nevrotik'in normalleşebilmesi için bu iki çeşit istek arasında bir uzlaşmanın meydana gelmesi lâzımdır. Bu uzlaşma, ya gayri şuurdan şuura nakledilmiş isteklerden şuurlu bir şekilde feragat veya bu isteklerin başka şekle inkilâbı ile husule gelir. Bu ikinci ameliyeye "S ü b l i m a s - y o n" ameliyesi adı vermek mümkündür.

Yalnız nevrotiklerde değil, normal insanlarda da aynı evsafa hadiseler tesadüf olunur: Rüyalar, ehemmiyetsiz görünen bazı hal ve hareketler (unutma, dalgınlık, bir an süren unutmalar, otomatik hareketler v.s.). Bütün bu hareketleri psikanalistler şu isim altında toplarlar: isabetsiz hareketler (Atti mancati). Mânasız görünen ve şahsın niyet etmediği bu hareketlerin bir manası olduğu, psikanalistler tarafından ile-

ri sürülmüştür. Bu hareketler, gayrı şuurdaki bazı isteklerin mevcudiyetini gösterirler ve onların tatminine hizmet ederler. Bir kimsenin hayatındaki hareket tarzlarının topluluğunu o kimsede mevcut gayrı şuari isteklerin topluluğu ile izah etmek mümkündür.

Bu isteklerin tayini ve gayrı şuurun yoklanması hususî bir usulü gerektirmektedir. Psikanalistlerin bulduğu usulün hususiyetleri şunlardır:

Bir kimse kendini, kendi düşüncelerine kapıp koyverirse fikirler, hayaller, hatıralar birbirini takip eder. Eğer o kimse bu akışa iradî şekilde müdahale etmezse ve onlara istikamet vermezse bu akışın seyri itilmiş isteklere murtabat heyecanlar tarafından tayin olunur. Gayrı şuurdaki istekler kendilerini göstermeğe başlarlar ve nevrotik ârazilarda, rüyalarda, vesaire olduğu gibi başka şekle bürünerek değil, kendilerini oldukları gibi göstermek temayülündedir. Bu serbest akış usulü ile psikanalistler gayrı şuur unsurlarını tayine ve o şahsın da bu unsurlara vakıf olmasına gayret ederler. Psikanalistlerin usulü geniş miyastta serbest akışa dayanır. Fakat psikanalizmin itilmiş isteklerin bilvasıta ifadesi olan hususî dil hakkındaki bilgileri, serbest akış ile elde edilen neticeleri tamamlamağa hizmet eder. Bu dil, çok defa meselâ sembolik ifade şekillerine müracaat eder. Umumî bir ifade şekli olarak sembolizmin tetkiki, gayrı şuur hadiselerinin yorumlanmasında oldukça ehemmiyetli bir yardımcıdır.

Psikanalistlerin usulü münferit nevrotik bir ârazın tahlili değil, o şahsın gösterdiği bütün âraza dayanır, o kimsenin gördüğü rüyaların, yaptığı "isabetsiz hareketler" in, umumî hareket tarzının, fantazi hareketlerinin topluluğu nazara alınmıştır. Ve kısaca umumî ve kül halinde bir tahlilin neticesi esas tutulur. Gayrı şuurdaki isteklerin kökü insanın esaslı insiyaklerinden gelir. Bu esaslı insiyakleri psikanalistler ikiye ayırırlar: "Libido insiyakleri" (en geniş manada alınmış sevgi), ve "Mütearrız insiyakler". Her iki grup insiyak ya harici âleme, eşyaya, cisimlere (Bir cisimle ilgili libido ve harice müteveccih tearruz) müteveccih veyahut şahsın kendisine müteveccih (Narsist libido, kendi kendine tearruz) olabilir.

Psikanalizim bilhassa libido insiyaklerini tetkik etmiştir. Bunlar insanın "Cinsi Davranışlar" ının esasını teşkil ederler.

Freud'e göre cinsi insiyak bir kudret (Libido kudreti) telâkki edilmelidir. Bu sebeple bu insiyak -bir kudret olarak- mevzuundan ve gayesinden müstakildir. Bu kudretin normal mevzuu mukabil cinsden bir kimse ve gayesi fizyolojik bir birleşmedir. Fakat ancak muayyen cinsi

bir safhadan ve normal bir tekâmülden sonra libido bu mevzu ve gayesine teveccüh eder.

Cinsi insiyakın mevzuu ve gayesi üzerinde yerleşebilmesi için çocukluğun ilk çağlarında çok değişik davranışlar müşahede edilir. Bunlar henüz şekil kazanmamış, organize olmamış, iptidal cinsi istek tezahürleridir. Bu davranışlar bir kimsede olgunluk çağına rağmen kesin ve devamlı bir hale gelecek olursa o kimsede cinsi terslikler husule gelmiş bulunacaktır.

Cinsi insiyak normal şekilde inkişaf ederse bu başlangıç safhası aşılmış olur, ve cinsi insiyak gayesini ve mevzuunu bulur. Fakat bazı itme ameliyeleri cinsi insiyakın normal inkişafına tesir ederek ya libidoyu ilk çağlarda tesbit eder veya bu inkişafı evvelki bir safhaya irca eder: Bu suretle ortaya cinsi terslikler çıkar. Meselâ mevzu üzerinde bir inkişaf kayması homoseksüel tersliklere vücut vermiş olabilir. Nevrotik menseli olan bu çeşit terslikleri psikanalist usulleri ile gidermek mümkündür.

Küçüğün ilerdeki cinsi hayatının istikametini onun ilk çağlarında aile muhitindeki hissi istikameti ile tayin etmek mümkündür. Bu hususta bilhassa ana, babasına karşı olan duygusu üzerinde durmak lâzımdır. Küçük erkek çocuklarda bu hissin istikameti anaya karşı şiddetli bir sevgi şeklinde (ananın sevgisini yalnız kendisine hasretmesini istemek arzusu) ve babaya karşı onun gibi olmak, bilnetice babaya karşı rekabet duygusu şeklinde tezahür eder.

Çocuğun hareketlerinin ciddi bir tetkika tabii tutulduğu zaman görülen bu hareketler zamanla kaybolurlar, çünkü bunlar dahi itilme tesirinden kendilerini kurtaramazlar: Anaya karşı bağlılık, cinsi insiyakın tebaruz etmeğe başlaması ile birlikte, sadece cinsi bir istikamet almak tehdidinde maruz kalır ve bir suç imiş gibi bir duygu tevlit eder ve babaya karşı duyulan husumet te bir "Suçluluk Hissi" doğurur. Büyüklerde yapılan psikanalizim tahlilleri bu usullerin mevcudiyetini göstermektedir. Bu unsurlar onlarda gayri şuur unsurları olarak mevcuttur. Fakat tamamiyle gayri faal değildir. Psikanalizim, menşei çocukluk safhasında bulan bu karışık duruma "Ödip Kompleksi" ismini vermiştir. Psikanalizimin en fazla tenkit edilen iddeası da budur. Fakat gerek nevroitikler, gerek normal kimseler üzerindeki tahlili müşahede psikanalistleri tayin eder, gözükmektedir.

Kadınlarda "Ödip Kompleksi", yukardakinin aksine cereyan eder. Aşırı bağlılık daha ziyade babaya müteveccihdir.

Evvelce görüldüğü veçhile "İtilme" bazı şuurlu istekler (ahlâki

dini vs.) in tesiri iledir ve bu istekler, itilen isteklerle çatışma halindedir. İtilen istekler insanın mükemmel saydığı ve olmak istediği bir model ile gayrı kabili telif bulunmak duygusunu tevlit eder. Bu ideal fikir ve istekler insanın üzerinde doğrudan doğruya tesiri haizdirler ve psikanalistlerin "üstün - Ben" (Super-oi) dedikleri mefhum ortaya çıkar.

"Üstün - Ben" ni meydana getirmek için bir çok unsurlar müdahale eder: Fakat bunun ilk nüvesi küçüğün kendi babasını örnek tutması ile başlar. Çocuk babasına benzemek onu taklit etmek ister. Fakat, her arzusunu doğrudan doğruya tatmin edemeyeceği hususundaki ilk engelleri de babası vaz'eder. Bu suretle "üstün-Ben" nin, mevcudiyetini hissettiği ilk otorite babanın otoritesidir. Bundan sonra küçüğün karşısına çıkan otoriteler müteakip unsurlar halinde tesirlerini icra ederler. Bu sebeble "üstün-Ben" ni doğuran "itme" ameliyesi çok cephelidir.

Psikanalizim gayrı şuura nüfuz edebilmek ve insanların bir çok hareketlerine müessir olan gayrı şuur mekanizması hakkında bilgiler toplamak sayesinde, suç ve suçlu hakkındaki anlayışlara ve bilgilere yeni bir cephe vermiştir.

15. **Psikanalizimin ceza hukuku anlayışı:** Ceza hukukunun bazı müessese ve meseleleri hakkında psikanalistlerin düşünceleri halen bir vuzuha ulaşmış gibidir:

a) *Suçluların tasnifi:* Freud 1916 yılında, bazı suçlular hakkındaki müşahedelerini yayınladı. Kendisinin tedavi ettiği bazı hastaların işlemiş oldukları suçları kendi usulüne göre izah etti. Freud'de göre tetkik ettiği vakalarda "Suçluluk hissi" (Senso di colpa, Sentiment de culpabilité) suça takaddüm etmektedir. Suçu doğuran bir histir. Freud bunlara "Suçluluk Duygusu Yüzünden Suçlular" ismini verir. Bu müphem duygunun menşei "ödip Kompleksi" dir. Suç, bu duygunun, haklı çıkarılması için bir çaredir. Diğer bir deyimle suçluluk duygusu, suç işletmek suretiyle, bir izah şekli bulmuş olmaktadır (21).

(21) Vuzuha yazılmış bir Kriminoloji kitabının müellifi olan De greef (s. 127 - 128) "Suçluluk hissesi" hakkında şu mütaleâ ve kanaati izhar etmektedir: "Psikanaliz, bazı psikozi kimselerde marazi ve umumiyetle gayri şüari bir suçluluk duygusunun mevcudiyetini ortaya koydu. Bu hissin menşei ilk çocukluk çağındadır ve ödip kompleksi nazariyesi ile izah olunur. Bu kompleks yüzünden fert kendini müthiş surette suçlu hisseder. Bir çok hadiselerde fert basit bir psikoza müncer olacağı yerde, fillen suçlu olur. Bu suretle fert suçluluk duygusuna sebep sayabileceği bir hadise ihdas etmiş olur. Ceza bir çeşit ruhi ihtiyaç haline gelmiştir. Psikanalistler bu ruhi durumu, ferde izah şü-

Gerek Freud, gerek diğer psikanalistlerin tetkikleri bir suçlu grubu hakkında esaslı bilgiler elde etmeğe hizmet etmiştir. Bu grubu şöylece tayin etmek mümkündür. Öyle suçlular vardır ki onların niçin suç işlediklerini mantıki bir şekilde izah mümkündür. Bunlar normal suçlulardır. Yine öyle suçlular vardır ki bunların fiilleri organik sebepler veya organik faktörlere bağlı ruhi teşevvüş ile izah olunabilir. Bunlar anormal suçlulardır. Fakat bu iki grup suçludan farklı olarak üçüncü bir grup vardır ki onların suçları ancak psikanalist bir anlayış ile izah olunabilir.

Suçluluk duygusu yüzünden suçlu olanlardan başka şuur altı istekleri ile alâkalı ve nevrotik araz evsafında olan bir suçluluk hali daha mevcuttur. Bu çeşit suçları mantıki bir şekilde izah imkânsızdır. Bir kısım cinsi suçlarla taksirli suçlar, cinsi tersliklere ve isabetsiz hareketlere sebep olan mekanizma ile izah olunabilir.

Psikanalizm "Normal suçlular" ı (ârizi veya kronik) de tetkik etmiştir. Bu suçlularda yukardakilerin aksine suç, itilmiş isteklerin bir tezahürü değildir. Bu sebeple bu çeşit suçlulara psikanalist tedavi usulleri tesir etmez. Kronik normal suçlularda suça karşı ikrah duygusu yoktur. Bunlar "Üstün Ben" in kusurlu bir şekilde teşekkül etmiş olması yüzünden suç işlerler. Bu kusurlu teşekkül ya bir iç mukavemeti veya üstün-benin suçlu modeller üstüne kurulmuş olmasındandır. Ârızı suçlularda ise (Taksirli suçlar hariç) üstün Ben'de geçici bir duraklama, faliyetinde bir çeşit inkita görülür.

Her insan tekâmülünün menşinde sosyal insiyaki isteklere sahiptir. Eğer çocuk insiyaki isteklerini tatmin hususunda fizik imkâna sahip olsaydı, bir suçlu gibi hareket etmiş olurdu. Psikanalistlere göre büyüklerin suçluluğunda küçüklerdeki insiyaki hareketlerin mânasını taşır. Küçüklerdeki suçlu istekler, (haset, zulüm, kıskançlık, intikam gibi) libido ve tearruz insiyaklerinden gelir.

Psikanalizim "insan niçin suç işlemiştir" diye sormaz. Onun sorduğu şudur: "İnsan niçin suç işlememiştir". Psikanalizme göre "Ahlâkî

retiyile onu kurtarmağa muvaffak olacakları iddeasındadırlar. -Bu nazariyeler uzun müddet Freud ve talebeleri tarafından inkişaf ettirilmmiştir. Hesnard et Laforque un "les processus d'autopunition" eserinde bu hususa daair malûmat vardır.- Bizim kanaatımız şudur: Böyle ruhi bir hadisenin olamayacağını iddea edemeyiz. Fakat biz bu hale hakiki suçlularda rastlamadık. Esasen sahi dahi olsa, psikanalizim yapabilmek için fertte bir ahlâk duygusunun veya hiç olmazsa kendi hakkında hüküm vermeğe müsait bir halin mevcut olması lâzımgelir. Bu ise gayrikabili istâh suçlularda (meselâ mükerrirlerde) mevcut değildir.- Kendisine ceza şeklinde azap vermek keyfiyeti belki de bir mazosizim hâdisesinden ibarettir.

Şu ur" insanın geç elde ettiği bir şeydir, cemiyet halinde yaşamak zaruretinin gerektirdiği ve üstün-Ben'in teşekkülü ile tahakkuk edebilmiştir. Cemiyete intibak amelîyesi, ceza tehdidi altında (etrafındaki sevgiyi kaybetmek korkusu ve maddi bir ceza tehdidi) küçüğün derece derece insiyaki isteklerini feda etmesi şeklinde tecelli eder. Cemiyete tamamiyle intibak halinde dahi bu insiyaki hareketlerden ancak bir kısmı tam mânâsı ile ortadan kalkmış sayılabilir. Diğer bir kısmı şu ur altında faal olarak mevcuttur. Bu çeşit insiyakler, eğer sarahaten tezahür edemezlerse, ruhi bir uzlaşmayı ifade eden faaliyetlerdir (Rüyalar, isabetsiz hareketler, nevrotik âraz vs.) şeklinde ortaya çıkarlar.

b) *Ceza mesuliyeti* (22): Psikanalizim, insan psikolojisini, psikolojik ve biyolojik determinizime tabi ve fasılasız, boşluksuz bir sistem olarak kabul eder. Bu sebeble psikanalizim nazarında felsefi-dini manadaki "Serbest irade" (Libre arbitre) fikrinin değeri yoktur. Beşeri hareketler şuurdan ve gayri şuurdan gelen saiklerden başka bir şey değildir. Halbuki şuurlu saikler, muhtemelen gayri şuuri saiklerin değişikliğe uğramasından husule gelen muhassalalardan ibarettir. Şuurlu saiklerin her zaman insanın fiiline hâkim olacağı zannedilmemelidir. Bazan gayri şuurdan gelen saikler, şuurlu saikleri yok edebilirler. Bunun en iyi misali isabetsiz hareketlerdir. İsabetsiz hareketlerde şuurlu bir şekilde istenen hareket yerine gayri şuurun istediği bir harekette bulunulmuştur.

Mesuliyetin halen kabul edilmiş klâsik esası şudur: İnsan iyi ile fenedan birini serbestce seçmek imkânını haizdir. Eğer fena hareket etmiş ise mes'uldür. Çünkü başka türlü hareket etmek elinde idi.

Pozitivistler ise ceza mesuliyetinin esasını fiile irca' ederler. Kanunun suc saydığı bir fiili işlemiş olmak failin mes'ul tutulmasına kâfi telâkki edilmektedir.

Psikanalistler ise Ceza Mesuliyetini bir başka cepheden izah etmek isterler:

Mesuliyet mefhumu, münhasıran pratik bir manada alınmalıdır. Şuurlu "Ben" psikolojik sistemin, harici âlem ile münasebetini sağlayan bir kısmıdır. Bu münasebette, diğer insanlarla şuurlu "Ben" bütün hareketlerimize müessir bir kudrete sahip imişcesine hareket edebiliriz. Böyle bir farazive ancak pratik bir cepheden izah olunabilir, fakat nazari bakımdan izahı imkânsızdır. Bir İçişleri Bakanı, her polis müdürünü, kendi mıntakasındaki seyri sefer kazalarından mes'ul tutsa, böyle bir mesuliyeti pratik bakımdan doğru gözükebilir. Fakat nazari ba-

kimden manasızdır. Çünkü polis müdürü, bütün seyri sefer memurlarının ihmalinden manen mes'ul tutulamaz, bilnetice kazanın mes'ulü polis müdürü değildir. Fakat böyle bir mes'uliyet mevcut ise polis müdürü, memurlarını daha iyi nezaret ve mürakabe altında tutar. O halde mesuliyet ne kadar geniş olursa bu nezaret ve murakabe de o kadar verimli olur. İşte "Şuurlu Ben" de insan hareketleri üzerinde ancak böyle bir iktidara sahiptir. Gayri şuur ile o kimse arasındaki ayrılık büyüktür, fakat gayri şuura en yakın olan da yine o kimsedir. Psikanalist usul sayesinde insan gayri şuuru üzerinde "Şuurlu Ben" idaresini sağlayabilir. O halde mademki insanın şuurlu şahsiyeti, gayri şuurlu şahsiyeti üzerinde bir idare imkânı elde etmeğe muktedirdir, o halde mes'uliyetin esasını burada aramak lâzımdır. Bu sebeple ancak psikanalitik bir tedaviden sonradır ki bir kimseye pratik manada bir mesuliyet tahmil etmek mümkündür. Gayri şuur, şurudan ayrı kaldıkça az veya çok muhtar bir kudrettir ve şuurlu irade nasıl bedenın bazı görevlerine tesir edemiyorsa şuur da böylece tesirsiz kalır. Orta çağda İsteriye müptelâ hastaların ateşde yakılması ne kadar makul idiyse bu gün ceza vermek de ancak o kadar makuldür.

Halen manevî mesuliyete dayanan bütün ceza kanunları, gayri şuur hakkında bir bilgi sahibi olmaksızın hazırlanmışlardır. Akıl malûliyeti sebebi ile "Azaltılmış manevî mesuliyet" e gelince bu da doğru bir görüş değildir. Çünkü bütün insanların mesuliyeti -nazari bakımdan- azaltılmış bir manevî mesuliyet olmalıdır. Çünkü "Şuurlu Ben" insanın bütün hareketlerine tamamiyle hakim değildir. O halde fiilin husulüne sebep olan şuurlu saiklerle gayri şuurlu saiklerin fiildeki hisselerine göre suçlu hakkında tetbir ittihaz olunabilir. Meselâ bir yankesiciye bir sene hapis cezası verilmiş olsun. Şu sual varit olacaktır: Niçin bir sene ceza verildi? Daha az veya daha çok ceza verilemezmi idi? Her tedbirin psikolojik bakımdan gerekçesi aranmalıdır. Bu sebeple Ceza usulünde yapılacak bir değişiklik psikolojik bilgilere daha fazla yer vermek imkânını sağlamalıdır.

Kadere boyun eğmenin aksi mânaya gelen "S e r b e s t i r a d e" (Libre Arbitre) mefhumu, insanın kendi aczini inkâr etmesinden ibarettir. Aciz ne kadar büyük olursa olsun onu inkâr etmek arzusu da o derece büyük olur. Halbuki psikanalizim insana, "Gayri şuurun Kudreti" ni anlatmış bulunuyor. Bu suretle gayri şuurun kudretini inkâr etmektense ona hâkim olmak imkânı araştırmak istenmektedir. İlerde bir ceza hukuku islâhatı buna göre yapılmalıdır. Eğer gayri şuur saikleri bilinecek olursa ceza yerine terbiye kaim olacaktır. Bu günkü

"Ceza"nın menşei "İntikam" dır. İntikam ise "Taarruz İnsiyakî"nin tezahüründen başka bir şey değildir. Halen serbest irade ve ceza insanın gayri şüura itilme hususunda kullandığı iki mühim vasıta dır. Bu günkü ceza davasına iştirak edenlerin (Hakim, savcı, müdafî, hatta bizzat sanık ve ceza kanunu) faaliyetlerinin neticesi bir gayri şüura itme gayretinden başka bir şey değildir.

c) *Suç saiki*: (23): İlk defa Liszt "suç değil, suçlu cezalandırılmalıdır" formülünü ortaya atmıştır. Bu gün Ceza Adaletinde bir "kriz" den bahsediliyor. Çünkü Ceza Adaletinde kullanılan psikoloji yaşayan insan psikolojisi değildir. Son zamana kadar kullanılmış olan psikoloji usulleri umumî psikoloji bilgilerinden (irade, hisler, hafıza vs. gibi) ibarettir. Fakat "Hakikî Saikler" hakkında hiç bir fikir mevcut değildir.

Çok derinlerden gelen saikler hakkındaki bilgiler ancak psikanalizim sayesinde elde edilmiştir. Eğer suçun hakiki sebeplerini araştırmak ihtiyacı duyuluyorsa psikanalizme baş vurmaktan başka çare yoktur.

Freud'den evvel, psikoloji, suçluyu tanıma işini tamamiyle başarmış sayılmaz. Çok defa falsefeve kacan ve mücerret bir ilim halinde kurulmuş bulunan psikoloji "Tek Ferdin Psikolojik şahsiyeti"ne nufuz edememistir. Çünkü suç, insan psikolojisinin ancak, küçük bir kısmıdır. Bu küçük kısım, insiyaklerin yığıldığı deponun üzerinde yer alır.

Her sorgunun, her mahkûmiyet hükmünün hülâsası şudur: Niçin suçu işledin?" Sorguya çekilen suçlu buna ancak kısmen cevap verebilir. Onun cevabı suç sahasındaki bilgisinden ileri gidemez. Hakiki ve en fa'al saikler gayri şüurî olanlardır. Bu sebeble suçlu dahi hadisenin asıl sebebinin izaha muktedir değildir. Bazan suçlunun ifadesinde (veva ifadeleri arasında) "Tezat" görülür. Buna şaşmamak lâzımdır. Çünkü insanın bir çok hareketleri tezat halindeki saiklerin tesiriyledir. Psikanalizim göstermiştir ki şüurlu bir şekilde sevmek, gayri şüurî şekilde nefret etmek (veva aksi) mümkündür. Bu sebeble aynı zamanda kin ve sevgi vüzünden öldürmek mümkündür. Bazan sosyal sayılan faaliyetlerde dahi bu gözüktür. Meselâ terbiye hususunda şüurlu bir irade ve zalim bir tahakküm insiyakî "terbiye eden" de bulunabilir. Ezici bir disipline taraftar olan bir âmirde bu zıt iki temayülün mevcudiyetine ekseriya rastlanmaktadır. Bu iki usulden yalnız biri şüurlu, diğeri gay-

ri şuurda saklıdır. Fakat onun gayrı şuurda yer alması faal olmasına, bilnetice insanın fiiline tesir etmesine mani değildir. Bazı meslek erbabında (meselâ operatörlerde) hem bir sadık insiyak, hem de şuurlu bir tedavi iradesinin bulunduğu gösteren müahedeler mevcuttur.

Saikına göre fiil hakkında hüküm vermek fikri esas tutulunca bir adım daha ileri gitmek lâzımdır. Umumiyetle sosyal sayılan saiklerle işlenen fiiller hakkı görülmektedir. Meselâ iyileşmesi imkânsız bir hastayı, azabına son vermek için öldüren bir tabib sosyal bakımdan bir suçlu sayılmayabilir. Belki bu tabibde şuurlu olan saik hastanın azabına son vermektir. Fakat gayrı şurudan mevcut olabilecek bir sadık insiyak fiile müdahale etmiş ise ve bu da malûm olabilse aynı fiilin daha derin olan saikine göre verilecek hüküm tabibin lehinde olamayacaktır. Sosyal bakımdan hak versek bile bu hadise karşısında cemiyetin adalet duygusu tatmin edilmiş gözükmüyor. Bu tatminsizliğin neden ileri geldiğini kimse izah edememekle beraber bir duygu olarak onu herkes hissetmektedir. Her insanda başkasının gayrı şuurunu, gayrı şurfi olarak anlamak (veya hiç olmazsa sezmek) hassası mevcuttur. Tatminsizlik hissi, suçlunun gayrı şuurunun nazara alınmamış olmasından ileri gelmektedir.

Pozitivistler saiki nazara almak mecburiyetini tahmil suretiyle bu sahada esaslî bir adım atmışlardır. Fakat meselenin yalnız bir cephesini ele almış bulunuyorlar: “Şuurlu Saikler”. Halbuki gayrı şurdaki saikleri de nazara alan bir Ceza Adaletine ihtiyaç vardır. Böyle bir adalet müttekâmil bir Ceza Adaleti olabilir. Eğer suç değil, suçluyu cezalandırmak, muhakeme etmek prensiplerinden yürünecek ise Ceza Hukukuna ve Ceza Usulüne “Psikanalizm” i sokmaktan başka çare yoktur.

ç) *Adalet Duygusu* (24): Her hangi bir hükmün doğru ve haklı olarak kabul edilebilmesi, suçlunun psikolojik bakımdan anlaşılması olmasını, yani “Suç Saikleri” nin bilinmesini gerektirir. Aynı fiili, saikına göre haklı veya haksız buluruz. Meşru müdafaa halinde adam öldürme haklı, hırsızlık için adam öldürme haksız sayılmaktadır. Halbuki fiil daima aynıdır. Haklı ve haksızlık hususunda hüküm, suçlunun saikına göre değişir. Saik bilinmeksizin, her hangi bir fiil hakkında hüküm verilemez.

Saikin araştırılması hususunda sarfedilen gayret şöyle izahediliyor: Suçluyu âdilâne bir şekilde muhakeme etmek zarureti. Fakat mademki suçlu cemiyete düşmandır, o halde bir düşmana karşı mübalâğah

bir adalete ne lüzum var? Mübalâğalı bir adetten suçlular istifade eder. O halde bu çeşit bir adalet suçlulara hizmet etmektedir. Suçluyu anlamağa çalışacak yerde, cemiyeti ondan kurtarmak kâfidir. O halde ortada bir başka ihtiyaç mevcut demektir: Suçluyu öyle muhakeme etmek istiyoruz ki vereceğimiz hüküm cemiyet tarafından "Haklı" telâkki edilsin. O halde adaletin gayretine ilk hedef sosyaldır. "Adalet Duygusu" cemiyetin psikolojik temellerine taallük eder. Çünkü bu duygunun ihlâli cemiyeti dağıtıcı bir tesiri haizdir.

Adli hataların cemiyeti dağıtıcı tesirlerine tarihten misaller getirmek mümkündür. İşlenmemiş bir suçdan ceza görülmüş olması, suç ile ceza arasında fahiş bir nisbetsizlik, cemiyette bir tepki uyandırır, insanı, insiyaklerini tahdide sevkeden adalet duygusu yıkılmış olur. Her cemiyette sosyal nizamın yıkılmasına, büyük adli hatalar tekaddüm etmiştir. Sosyal bir tahakkümün doğurduğu kronik bir haksızlık duygusu, adli hatalarla had bir hale gelir. Fransız ihtilâli büyük adli hataların birikmesi ile meydana gelmiştir.

"Hukuk Duygusu" nun ihlâlinden psikolojik iki netice husule gelir:

1) Her haksızlık, cemiyetin her ferdinde -sanki kendisine yapılmış gibi - bir duygu uyandırır. "Bu benim de başıma gelebilirdi" endişesi bir gerçek duygu haline inkılâp eder.

2) İnsiyakların harice taşma kudreti ile baskı altında tutulmaları arasındaki muvazene bozulur, harice taşma kudretinde bir artış görünür.

İnsiyakların baskı altında tutulması acı duymak korkusu ve müsbet bir zevk bekleyişindedir. Bu baskı insiyakların gerçek - objektif şartlarına intibakı sağlar. Bazı insiyaklardan feragat edilir, çünkü bunların tatmini imkânsızdır, yahut onların tatmini, feragatın tesirinden daha acı neticeler doğuracaktır. Ekseriya tatminin bir müddet tahihi bahis mevzuudur. Bu suretle derhal husule gelen bir tatminin doğuracağı acı bertaraf edilmiş veya haricte bir tepki uyandırmayacak müstakbel bir tatmin elde edilmiş olacaktır. Freud, bu hususa "Gerçek Prensibi" (Principe de réalité) muvacehesinde "Zevk Prensibi" (Principe de plaisir) adını vermiştir. O halde gerçek prensibi, münasip tatmin imkânlarını sağlamaktır. Bütün terbiye usulleri bu prensibe dayanır. Küçüğün menşede asosyal olan insiyakleri, terbiyeci tarafından, sistematik bir surette, intibak ettirilir. Fizik gerçeğe intibakda olduğu gibi, sosyal gerçeğe intibakda da gerçek prensibi muvacehesinde zevk prensibi tekâmül eder.

Cezanın psikolojik ehemmiyetini psikanalistler kabul eder. İkinci faktör yani "sevilmek ümidi" üzerinde de durulmaktadır. Sevilmek ümidi, sevgiyi kaybetmek korkusu şeklinde de ifade olunabilir. Ceza Korkusu dolayısı ile insiyaki isteklerin tahdidî (çünkü cemiyete uymayan insiyaki hareketler, neticede "acı" tevlit eder) ve kendini sevdirmek için tahdit adeta bir mukavele meydana getirir. Bu sevilmek vakıası, zevk prensibi bakımından mahiyeti mahfuz kalmakla beraber bazı insiyaki hareketlerin tatmini teminatını da ihtiva eder. Bu sebeble "Emniyet Hissî" (sentiment de sécurité) ile yakından alakalıdır.

Sevgi ile insiyakî hareketlerden feragat arasındaki bir anlaşma, ilk çocukluk çağlarından başlar. Sevgi, çocuğa ananın ilk hibesidir. Ana bu hibeyi çocuğa süt, hararet, bakım gibi analık sevgisinin tezahürleri ile birlikte verir. Bununla beraber analık insiyakî çocuğun insiyakî hayatı üzerinde bir tasarruf imkânı elde ettiğini bilmektedir. Sevgisini geri almak tehdidi, analık kudretinin dayanağıdır. Bu kudret çocuğu insiyakî hareketlerden feragata zorlar. Babanın vereceği terbiye daha sonra gelir. Baba çocuğunun hayatında ilk otoritedir. Bu otorite gerçek prensibinin ilk temsilcisidir. Çocuk istiklâlini kazanmağa başladıkça anaya bağlılığı azalır ve ananın sevgisini kaybetmek korkusunun kaybolmağa başlayan tesirini, terbiye prensibi - ceza tehdidi ile birlikte telâfi eder. Bu andan itibaren ceza, nehiy unsuru haline gelmiş olur.

Ceza korkusu ve sevgiyi kaybetmek korkusu -ki bu da cezanın hususî bir şeklinden ibarettir - terbiyenin iki faktörüdür. Daha sonraları büyükler için dahi bu faktörler insiyakî hayatın başlıca tanzimcisi olmak vasfını muhafaza ederler.